

Beszámoló az ásványok, ősmaradványok, és lelőhelyeik védetté nyilvánításáról szóló jogszabály tervezetének előkészítéséről

A Vidékfejlesztési Minisztérium Nemzeti Parki és Tájvédelmi Főosztályának Barlang és Földtani Osztálya 2011-ben megkezdte az ásványok, ősmaradványok, és lelőhelyeik védetté nyilvánításáról szóló jogszabály tervezetének előkészítését. A munka során kiterjedt konzultációt folytattunk a mineralógus és a paleontológus szakma képviselőinek és legfontosabb intézményeinek a bevonásával (MÁFI, MTM, ELTE Természettudományi Múzeuma, Őslénytani-, és Földtani Tanszékei, MTA Őslénytani Kutatócsoport, MFT Őslénytani-, és Ásványtan-geokémiai Szakosztályai, Miskolci Herman Ottó Múzeum, Miskolci Egyetem Ásványtan-teleptani Tanszéke stb.). A folyamatba bevontuk az amatőr gyűjtők mintegy 300 tagot számláló országos szervezetét, a Magyar Minerofil Társaságot (MAMIT), és a kisebb, de nagy múltú TIT-es gyűjtőket is. Májusban egy, novemberben két alkalommal tartottunk „lakossági fórum” jellegű megbeszélést szervezett amatőr gyűjtőkkel. Decemberi értekezletünkön a problémakört megvitattuk a Nemzeti Parki Igazgatóságok földtani-barlangtani felügyelőivel is.

A megkeresésünkre válaszul megküldött írásos szakértői anyagok egy része nagyon szubjektív, kizárólag az adott kutató vagy gyűjtő személyének és kutatási területének speciális igényeit fogalmazta meg. Általánosságban elmondható, hogy a gyakran nyers kritika és a sokszor illuzórikus elvárások megfogalmazása mellett nagyon kevesen tettek konkrét javaslatot is arra, hogy az általuk megfogalmazottakat hogyan is látják megvalósíthatónak. Szerencsére néhányan nagyon konstruktívan álltak hozzá a probléma megoldásához, így összességében elegendő vélemény és javaslat érkezett a kérdés megnyugtató kiértékeléséhez. Elmondhatjuk, hogy a beérkezett vélemények és javaslatok elemzése alapján sikerült a jogszabály-tervezetet úgy megalapozni, hogy az minden szereplő érdekét a lehető leghatékonyabban képviselje.

Előzmények

A természet védelméről szóló 1996. évi LIII. törvény 22. § f) és g) pontja szerint oltalmuk biztosítása érdekében védetté kell nyilvánítani (egyebek mellett) az arra érdemes **ásványokat, ősmaradványokat, és ezek jelentős lelőhelyeit**. A feladat elvégzésére többszöri nekifutással sem került még sor. Az ásványok védelme érdekében korábban meghozott, a védett ásványok és ásványtársulások köréről és pénzben kifejezett értékéről szóló 21/2007.(VI.20.) KvVM rendelet nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket, ezért a földtudományi természetvédelem e területén a tennivalók újragondolására van szükség.

A probléma megoldatlanságának és az újragondolás szükségességének egyik oka az, hogy a jogszabály-alkotók korábban eleve szűk területre koncentráltak, de e probléma gyökerei magában a Tvt.-ben is keresendőek. Ez ugyanis a 22.§-ban így fogalmaz: „Kiemelt oltalmuk biztosítása érdekében védetté kell nyilvánítani...arra érdemes...g) védett ásványok, ősmaradványok jelentős lelőhelyeit;”. A jogszabály-alkotás logikája szerint ebből az következik, hogy előbb védett ásványokat (ősmaradványokat?) kell kreálni, és ez után lehet majd (ezek közül is csak az „arra érdemes”) védett ásványok és (védett?) ősmaradványok lelőhelyeit levédetni. Nem derül ki azonban az, hogy a jogszabály alkotói „védett ásvány” alatt védendő ásványfajokat vagy védendő példányokat értenek-e. A munka eredményeként tehát nemhogy védett lelőhelyek, de még védett ásvány(faj)ok sem születtek, a jogszabály ugyanis a lényegét tekintve a természeti értékek és tennivalók meghatározása helyett csak

néhány ásványfaj bizonyos mérettartományt meghaladó példányainak a közgyűjteményekben való elhelyezéséről szól.

Ugyancsak nehezen értelmezhető, zavart keltő fogalom a Tvt.-ben több helyen is használt „ásványtársulás” kifejezés (pl. 22.§ „Kiemelt oltalmuk biztosítása érdekében védetté kell nyilvánítani....arra érdemes....f) ...ásványtársulásokat...”). E fogalom bevezetésére minden bizonnyal azért került sor, hogy ha egy védett ásvány egy másik, nem védett ásvánnyal együtt szerepel egy „társulásban”, akkor a védelem az együttes egészére („az egész kődarabra”) terjedjen ki. Ugyanakkor az „ásványtársulás” kifejezésnek alapvetően genetikai jelentése van, mégpedig nem a több ásványképző folyamatban egymás mellé képződött ásványok együttese, hanem az egyazon ásványképződési folyamatban együtt (pl. a csökkenő olvadáspont sorrendjében) képződőké. Ilyen értelemben ásványtársulás pl. minden magmás kőzet, vagy a szkarn, greizen stb., tehát a Tvt. szellemében, védendőként ki kellene őket jelölni (pl. legyen védett minden szkarn, vagy hidrotermás ásványtársulás), ami viszont teljesen értelmetlen és megvalósíthatatlan.

Mitől más a földtudományi természetvédelem?

A földtani természetvédelem a szakág talán legjobban elhanyagolt területe annak ellenére, hogy az egész földi élet egyik legalapvetőbb meghatározója a földtani környezet! Ennek minden egyes képződménye, az ásványok, kőzetek, ősmaradványok és felszíni formák olyan folyamatok eredményeként jönnek létre, melyek lezajlását emberi szemmel nem, vagy csak kivételes esetekben lehet nyomon követni. Ezek vizsgálatával deríthető fel azonban a Föld és az élővilág történetének több milliárd éves múltja, és ezen ismeretek az *aktualizmus elvének* alkalmazása révén hozzásegítenek bennünket a jövő megsejtéséhez.

Minden egyes földtani folyamatnak megvan a maga kiindulási anyagára jellemző végeredménye; az egyes anyagokra egy adott folyamatban jellemzőek a képződött formák; illetve az anyag és a forma ismeretében visszakövetkeztethető a folyamat. Ez az anyag-forma-folyamat egysége, ami a földtani gondolkodást alapvetően meghatározza.

Az egyes részfolyamatok kombinálódása miatt olyan nagy e képződmények sokfélesége, hogy **a geodiverzitás szinte vetekszik a biodiverzitással!** Elmondható, hogy **minden egyes földtani képződmény az őt létrehozó természeti folyamat egyedi emlékműve** (mint ahogy minden egyes élőlény az őt létrehozó evolúciós folyamat emlékműve is egyben), és mint ilyen, joggal tart igényt a természetvédelem figyelmére!

Sajnálatos azonban e természetvédelmi szakterület fontosságának másokhoz képest nem kellő mértékű felismerése és elismerése már csak azért is, mert Magyarországon a földtan világhírű művelői (Lóczy Lajos, Szontágh Tamás stb.) **a világon az elsők között szorgalmazták nemzeti parkok hazai felállítását**, nem utolsósorban a földtani természeti értékek megőrzése érdekében. Ugyancsak emellett érveltek később igen hatásosan a természetvédelem olyan elismert személyiségei is, mint pl. Kaán Károly és Rakonczi Zoltán. Érdekes adalék az is, hogy a természeti értékek védetté nyilvánításában úttörő szerepet játszó Természetvédelmi Tanács elnöki tisztét egy időben Vadász Elemér geológus-professzor töltötte be.

A földtudományi értékek védelmének elhanyagoltsága nagyon sok összetevőből ered, de a legfontosabb okok talán mégis azok, hogy:

- A földtani képződmények olyan nyilvánvalónak tűnő környezeti elemek, amelyekre fel sem figyelnek a laikusok, ugyanakkor a földtani folyamatok lassúsága miatt nem tűnnek veszélyeztetettnek még természetvédelmi szakemberek számára sem.

- A földtani természetvédelem, ezen belül az ásványok és ősmaradványok, illetve lelőhelyeik védelme alapvetően más szemléletet követel, mint az élővilág védelme, és így idegen a más

téren iskolázottak számára. Amíg ugyanis a bioszféra elemeinek természetvédelmi oltalmára, a faj fennmaradásának biztosítására az élőhelyen történő megőrzés az egyetlen járható út, addig az ásványok és ősmaradványok az által maradnak fenn tartósan, úgy őrződnek meg a természetes és mesterséges pusztító tényezők hatásától, akkor kerülnek be a tudomány és a közművelődés látókörébe, ha összegyűjtik őket. Ennek a szemléletmódnak az elfogadása/elfogadtatása azonban, éppen a szakterület ismeretlensége miatt, olykor igen nagy ellenállást vált ki a természetvédelem művelőinek egy részéből. E szemlélet hiányát nagymértékben az ismeretek, és az ide vágó tapasztalatok hiánya okozza, ami pedig főként a földtan tudományának a közoktatásból történő kiszorulásával magyarázható.

- Az elsősorban élővilág-védelmi területen iskolázott természetvédelmi szakemberek hajlamosak a földtani képződményekkel kapcsolatos tevékenységet egyoldalúan, előítéletekkel terhelve a legszélsőségesebben környezetkárosító bányászati tevékenységi formákkal egy kalap alá venni. Ez annál is inkább így van, mivel a természetvédelemben tevékenykedő szakemberekhez csak a szélsőségesen elrettentő esetek híre jut el

Egy újabb nekifutás

A probléma teljes körű, minden érdekelt számára megnyugtató megoldásához végig kell gondolni a következőket.

Miért van szükség az ásványok és az ősmaradványok védelmére; kitől/mitől kell őket védeni? Mit védjünk, a tárgyat vagy a lelőhelyet, azaz ex lege az egyes fajokra, egyedekre (példányokra) kiterjedő, vagy területi védelem valósuljon-e meg?

Szükséges-e a gyűjtés, vagy lehetséges-e kizárólag a területen/lelőhelyen történő védelem?

Kik az érdekeltek/ellenérdekeltek a védetté nyilvánításban?

Hogyan rendezhetőek a leletek tulajdoni viszonyai?

Ki engedélyezze a gyűjtést, milyen jogosítványok alapján?

Milyen jogok és kötelezettségek hárulnak az egyes szereplőkre?

Az eddig összegyűjtött, intézményi szakemberek és amatőr gyűjtők által adott véleményekből, szakvéleményekből, és a téma más ismerőivel folytatott konzultációk alapján általánosságban leszűrhető, hogy:

- A terület jogi szabályozottsága alapos felülvizsgálatra szorul. Mivel a szabályozást csak részben lehet a Tvt. és a 21/2007.(VI.20.) KvVM jelenlegi formája szerint megvalósítani, ezért a problémakör minden érdekeltet megnyugtató rendezése új jogszabály(ok) kidolgozását, a meglévők módosítását is igényli.

- **A fő hangsúlyt a lelőhelyek védelmére kell helyezni**, de egyes speciális esetekben az egyedekre, példányokra vonatkozó ex lege védelem is megvalósítható.

- Tekintettel az ásványok és ősmaradványok gyűjtésének speciális jellegére (ellentétben más, élő természeti értékek gyűjtéseivel, itt többnyire **az marad meg, amit összegyűjtnek**), a természeti érték **védelme a gyűjtés szabályozását, és nem a kategorikus tiltását kívánja meg.**

- Az ásványok, de különösen az ősmaradványok, önmagukban is természeti értéket képviselnek ugyan, de **igazi értéküket a tudományos feldolgozás adja meg**, ami által a **kulturális örökség részévé is válnak**. Mindennek az első lépése azonban a szakszerű begyűjtés. Olyan **új szabályozó rendszert kell tehát kidolgozni**, ami a széles értelemben vett gyűjtők és a természetvédelem érdekeit egyaránt a legjobban szolgálja, miközben a gyűjtés során megszerzett bármilyen szakmai információ a lehető legszélesebb körben válik közkinccsé. A szabályozás amelletts legyen hatékony, életszerű, betartható és betartatható,

miközben a lehető legkevesbé bürokratikus, ugyanakkor költség, anyag és munkaerő-takarékos.

- **A gyűjtést lehetővé kell tenni** mind a szakmai intézmények, mind pedig a szervezett amatőrök részére (speciális kivételekkel) olyan helyszíneken is, amelyek eddig erre a célra valamilyen általánosabb, nem feltétlenül a földtudományi természetvédelmi megfontolásokon alapuló természetvédelmi intézkedés (pl. egy tájvédelmi körzet létesítése) következményeként nem voltak elérhetőek.

- Tisztázni kell a gyűjtött anyagok tulajdoni viszonyait. Meg kell vizsgálni annak lehetőségét, hogy az amatőr gyűjtők által fellelt, de a jogszabály szerint közgyűjteményi elhelyezést igénylő példányok átadásáért milyen **anyagi-erkölcsi jellegű kompenzáció** adható.

Ugyanakkor azt is ki kell jelenteni, hogy a felmerülő problémák megoldását nem lehet egyedül a természetvédelem állami szerveitől elvárni, mert egyrészt nagyon sok múlik az érdekelt partneri hozzáállásán; másrészt nagyon sok témában az érintett társadalmi csoportok önálló kezdeményezésekkel is élhetnek a vélt vagy valós ellenérdekelték (pl. bányavállalkozók szervezetei, NPI-k) irányába. Ennek megfelelően a jelen jogszabálytervezet előkészítésének egyik fontos szempontja az is, hogy a feleket a legjobb tárgyalási pozíciókba segítsük.

Mit védjük, mi ellen védjük, hogyan védjük?

Az ásványok a földkéreg csak rá jellemző kémiai összetétellel és belső rendezettséggel rendelkező, szilárd halmazállapotú, természetes eredetű alkotórészei, amelyek földtani folyamat(ok)ban, a rájuk jellemző hőmérséklet, nyomás és elemkoncentráció-viszonyok között keletkeznek. Minden földtani környezetnek megvan(nak) a jellemző ásványa(i). Egyes ásványok önmagukban is, de még inkább más ásványokkal kombinálódva utalnak az adott földtani környezet keletkezési körülményeire, fejlődéstörténetére. Az egyes részfolyamatok kombinálódásával olyan nagy az ásványtársulások sokfélesége, hogy az szinte **vetekszik a biodiverzitással!**

Az ásványok a tudományos érteken kívül jelentős esztétikai értékkel is rendelkeznek, aminél fogva azok is képesek nekik „értéket” tulajdonítani, akik a geológiához, kristálytanhoz, ásványtanhoz nem értenek, de van esztétikai érzékük.

Ősmaradványnak minősül minden olyan fajba tartozó élőlény maradványa és életnyoma, amely ma már nem része a földi ökoszisztémának (kihalt); vagy a jelenleg is élő faj egyedének maradványa, ha kihalt természetes biológiai együttesben fordul elő. A paleontológusok az ősmaradványokat két szempont szerint vizsgálhatják. Lehetséges egy adott földtörténeti időszak teljes faunáját-flóráját vizsgálni, de lehetséges egy kiválasztott élőlénycsoport több földtörténeti időszakon átívelő törzsféjlődését tanulmányozni. Geológusok számára a földtani jelentőségük három féle lehet: közetalkotó, korjelző, környezetjelző. Megjegyzendő, hogy amatőr gyűjtésnél ezek az információk, intézményi háttér híján többnyire elvesznek.

Az ásványok és ősmaradványok védelme, csekély kivételtől eltekintve, nem oldható meg „ex lege” módon, hanem elsősorban a lelőhelyek védelmével érhető el. Ugyanakkor a földtani természeti értékeknek is meg kell kapniuk azt az **általános védelmet**, amit pl. az élővilág tagjai is megkapnak. Bár a Tvt. e tekintetben némi korrekcióra szorul (mert pl. a 19. § (1) szerint "... A földtani természeti értékek általános védelme kiterjed ... ásványokra, ásványtársulásokra, ősmaradványokra.", de nem terjed ki a lelőhelyekre; az „ásványtársulás” kifejezés pedig a fenti kontextusban értelmezhetetlen), a szándék azonban világosan

értelmezhető. Ennek megfelelően meg kell vizsgálni azt is, hogy a 19. § (2) pontjának, ami szerint „A természeti érték igénybevételeivel járó tevékenység ... során a földtani természeti érték ... csak a lehető legkisebb mértékben károsodjon.”, hogyan lehet sokkal határozottabban érvényt szerezni pl. olyan „külső” szereplőkkel szemben, mint pl. a bányászati tevékenység folytatói!

Nagyon fontos, és az eddigiekhez képest merőben új szempont, hogy a védelemnek nem csak a lelőhelyek kereskedelmi célú kifosztását kell megakadályoznia, hanem minden más olyan jellegű területhasználatot, pl. ipari, építési és kommunális tevékenységet is, amelyek a lelőhelyek hosszú távú fennmaradását veszélyeztetik, illetve amelyek megvalósulásával a helyszín megszűnik lelőhelynek lenni. Azt kell tehát elérni, hogy **egy lelőhely huzamos ideig megmaradjon lelőhelynek**, azaz a természetvédelmi funkciója az, hogy ásványok, illetve ősmaradványok fellelési helye legyen. Ebben a tekintetben analógiául szolgálhat pl. a Tvt. 22.§, mely szerint „Kiemelt oltalmuk biztosítása érdekében védetté kell nyilvánítani...arra érdemes...a) vadon élő szervezeteket, életközösségeiket, továbbá termő-, tartózkodó-, élőhelyeiket;”, ahol a védett területnek meg éppen az a természetvédelmi funkciója.

A háborítatlan lelőhely azonban még nem jelenti az ásvány és ősmaradvány automatikus fennmaradását is egyben, mert azokat főként a természetes enyészet veszélyezteti (pl. aprózódás, mállás), minden emberi beavatkozás nélkül is. Azt is tudomásul kell venni, hogy az ásványok nem folyamatosan képződnek a lelőhelyen, hanem az egykor létrejött „készletet” kell védeni, annak kell megmaradnia. Ezért nem a helyszínen való passzív megőrzés a szükséges védelmi mód, hanem a csekély számú különösen jelentős, helyszíni megőrzésre és bemutatásra alkalmas kivételtől eltekintve, **az előkerülés ütemével egyensúlyt tartó összegyűjtés.**

Az államnak (az ásványi nyersanyagokhoz hasonlóan, melyek a kitermeléssel válnak a vállalkozó tulajdonává), bizonyos kivételektől eltekintve célszerű lemondania az előkerülő ásványok és ősmaradványok tulajdonjogáról azok javára, akik a feladatot átvállalják a természetvédelmi szervektől, megszerzik a gyűjtési jogosultságot, és a gyűjtésre vonatkozó jogszabályokat maradéktalanul betartják. Az ásványok és ősmaradványok a jogszerű gyűjtéssel válhatnak a „gyűjtő” tulajdonává.

Az arra érdemes darabok közgyűjteményben való elhelyezésének jogszabályi biztosítása okvetlenül szükséges azért is, hogy az ásványokról és az ősmaradványokról minél több információ jusson a szakmai és a laikus közönséghez. **Közgyűjteményi elhelyezés esetén a példányok a kulturális örökség részévé is válnak**, megőrzésük szabályairól a kulturális örökségvédelmi jogszabályok rendelkeznek. Tekintettel arra, hogy ma már igen színvonalas **magánmúzeumok is vannak**, lehetővé kell tenni, hogy az ilyen darabok, a tudományos feldolgozást nem elkerülve, ezek kiállítási anyagában is megjelenhessenek.

Ugyanakkor meg kell találni azt a módot, ahogyan a jogszabályi előírásoknak eleget tevő gyűjtőket (és az együttműködő bányavállalatokat) a kötelezően (köz)gyűjteményben elhelyezendő (ex lege védett), és más értékes darabok „beszolgáltatása” esetén, más országok gyakorlatának megfelelően, valamilyen **anyagi és/vagy erkölcsi elismerésben lehet részesíteni**. Ez az összeg európai gyakorlat szerint a „semmitől” a lelet teljes piaci áráig terjed; nálunk ezt a lelet piaci árának egy méltányos hányadában (több példány esetén max. 30%) lenne célszerű kijelölni, de legalább akkora összegben, hogy a gyűjtő azzal kapcsolatos költségei megtérüljenek.

Megkönnyíti ezt a helyzetet az, hogy a Tvt. lehetőséget ad az ásványok és ősmaradványok pénzbeli értékének a meghatározására, amit a jogszabály tételesen megállapít, és ami támpontot jelenthet. Fontos azonban, hogy ez ne csak eszmei érték legyen, és ne csak a büntetés kiszabásához, hanem a jutalom megállapításához is kiindulási alapként szolgáljon;

illetve az, hogy ennek mértékét megfelelő időközönként, de legalább 3-5 évenként felül kell vizsgálni. Ennek hiányában fennáll a veszélye annak, hogy adott esetben pont a legértékesebb anyagot „felejtik el” összegyűjteni, vagy nyilvánosságra hozni.

Megfontolandó az is, hogy ha a közintézmény (az állam) egy ésszerű határidőn pl. fél éven belül nem kíván/nem tud élni az ilyenfajta „elővásárlási jogával”, a regisztrációba vett példány(!) a gyűjtő/gyűjtőnél maradjon. Ebben az esetben a példány belföldön gazdát cserélhet, de azt be kell jelenteni a közintézménynek, illetve nem lehet külföldre elidegeníteni. Példaként említhető az, a pl. a bogarászoknál, lepkészeknél jól működő megoldás, hogy vagy magántulajdonban és magángyűjteményben marad a lelet, de nem adhatják el külföldre, a szakma pedig feldolgozhatja; vagy letétként kerül a múzeumba, ilyenkor közgyűjteményben van ugyan, de magántulajdonban marad.

Az „ex lege” faj, példány, illetve területvédelem lehetőségei

Azt eleve nem lehet kimondani, hogy minden ásvány és ősmaradvány faj, példány és lelőhely ex lege legyen védett, mert ez ellehetetlenítene szinte minden földi tevékenységet.

Az a kívánalom, hogy a védett ősmaradványok és ásványok köre terjedjen ki a valamilyen szinten védett területeken előforduló összes ősmaradványra, ásványra, és az onnan begyűjtött minden példányra, „ex lege” módon ugyancsak megvalósíthatatlan, és nem is szolgálja igazán a kívánt természetvédelmi és tudományos cél elérését; míg a kívánt eredmény a lelőhelyek védelmével és a gyűjtési jogosultság differenciálásával is elérhető.

Az egyes ásvány és ősmaradvány-fajok **ex lege védettségét** már azért is **csak nagyon korlátozottan lehetne érvényesíteni**, mert ezek helyszíni felismerése, megítélése nem minden esetben lehetséges. Mivel a leletek nagy részét nem közintézmények kutatói, hanem amatőr gyűjtők találják meg, azt sem könnyű életszerűen meghatározni, hogy egy ex lege védett ásványfaj példányaival kinek mit szabad, és mit nem szabad csinálni; illetve az ex lege védettség a korábban előkerült példányokra is érvényes legyen-e.

Kérdés az is, hogy miként értelmezhető és biztosítható a még ismeretlen, a jövőben előkerülő új ásvány és ősmaradvány-fajok(?), példányok(?) ex lege védelme? Az új, vagy annak vélt ásványok és ősmaradványok azonosítása soha nem a terepen történik a gyűjtő által, hanem laboratóriumi körülmények között olyan műszerekkel és szakértelemmel, amellyel amatőrök nem rendelkeznek. Ennek megfelelően ex lege módon csak a „megtalálás pillanatában újnak vélt” ásványt és ősmaradványt lehetne védeni, ennek azonban nincs értelme. Az új, vagy ismeretlennek tűnő ásványok és ősmaradványok előbb-utóbb enélkül is bekerülnek a tudományos közéletbe, így sorsuk többnyire kezdettől fogva szemmel tartható, nem vesznek el a tudomány és a közismeret számára. Bizonyos veszteség biztosan van, és lesz a leggondosabb jogszabályalkotás ellenére is, de egy jó szabályozás mellett ez még így is jóval kisebb mértékű, mint a gyűjtés nélküli lelőhelyen bekövetkező pusztulás, ami biztosan teljes, csak idő kérdése.

Az ex lege védettséget élvező ásvány és ősmaradvány-leletek (speciális esetek kivételével) közgyűjteményben kell elhelyezni; nem képezhetik magán-kereskedelem, illetve magáncsere tárgyát; szándékos rongálásukat, megsemmisítésüket, külföldre való elidegenítésüket a lehetőségekhez képest a jogszabályoknak meg kell akadályoznia. Ennek megszegését természetkárosítás, illetve a kulturális örökség védelméről szóló jogszabály megsértése miatt a törvényszabta büntetéssel kell súlytani.

Természetesen az ásványok és ősmaradványok ilyen jellegű védelme igazából csak akkor lehet hatékony, ha a természetvédelmi területeken történő magán és közgyűjteményi gyűjtések mellett a védő jellegű szabályozás kiterjeszthető lenne a gazdasági tevékenységek

során történő előkerülésekre is (pl. bányászati tevékenység, létesítményalapozás stb.), de ez egyelőre egy vagy több másik jogszabály gondosan előkészített módosítását igényli.

Ásványok esetében felmerül az a lehetőség, hogy valamilyen meghatározott értéket elérő példányok (pl. „legszebb”) legyenek ex lege védettek, de az „érték” megállapítása ebben az esetben olyan összetett fogalom, hogy azt jogszabállyal nem lehet leképezni. Ugyanakkor a pénzben kifejezett érték kategória sem feltétlenül segít eligazodni, mert ennek a megítélése a lehető legszubjektívebb. Könnyen előfordulhat pl., hogy egy közönséges ásványfaj különlegesen érdekes (kifejlődésű, méretű, színű, tisztaságú, lapgazdagságú stb.) példánya lényegesen nagyobb pénzbeli értéket képvisel, mint a jelenlegi szabályozás szerint a mérete miatt védettnek nyilvánuló ásványpéldány kevésbé szép darabja, és akkor még nem is beszéltünk a lelőhely, a genetika, a ritkaság stb. fontosságáról az „érték” megítélésében.

Lehetséges lenne az ex lege védelem kimondása a Magyarország területéről előkerülő, világviszonylatban újak számító ásványok esetében, de a mineralógus szakma véleménye szerint ezek ex lege védelmét is csak a megtalálástól számított néhány évig célszerű fenntartani. A közelmúltban előkerült, világviszonylatban is új magyarországi ásványok egy része azonban olyan ritka, lelőhelyeik fennmaradása pedig annyira bizonytalan, hogy új példányok előkerülésére már alig lehet számítani; más részük azonosítása pedig terepen el sem végezhető. Az esetleges további újdonságok is várhatóan már ismert, és így szemmel tartott, rendszeresen gyűjtött lelőhelyekről kerülhetnek elő, így mindezek a megállapítások szintén a lelőhely védelme mellett szólnak.

Felmerült az igény arra, hogy a Magyarország területére hullott meteoritok, kiemelkedő tudományos értékük és ritkaságuk miatt, legyenek ex lege védettek. Mivel a szabályozás célja az, hogy ezek is összegyűjtésre kerüljenek, illetve az, hogy a szakemberek is értesüljenek róluk, további megfontolást igényel annak eldöntése, hogy ezt a célt az ex lege védelem biztosítja-e a legjobban, vagy más, speciális szabályozást igényelnek (nincs konkrét lelőhely). Ex lege védelem esetén valószínűleg nem kerülnének bejelentésre a begyűjtött példányok, illetve csak abban az esetben, ha megfelelő anyagi kompenzáció járna érte.

A fennebb az ásványokról leírtak jórészt az ősmaradványokra is érvényesek, de itt bizonyos kategóriájú leletek esetében, nagyobb tudományos, kulturális jelentőségük és viszonylag egyszerűbb felismerhetőségük miatt indokolt és megvalósítható az ex lege védettség. Ilyenek a gerinces leletek, amelyekről viszonylag könnyen, terepen is eldönthető, hogy az ex lege védett kategóriába tartoznak-e, vagy sem, és itt az esztétikai kategóriák is kevésbé számottevőek az érték megítélésénél az ásványokéhoz képest. Ennek megfelelően pl. bizonyos földtörténeti időszakokból származó bármely gerinces (hal, kételtű, hulló, emlős, madár) előfordulására (+ tojás, lábnyom, életnyom); míg más (fiatalabb) földtörténeti korok leletei közül a koponyákra, és a bizonyos mértékű teljességet (70-90%) elérő, egy egyedhez tartozó vázleletekre; illetve a főemlős leletekre, teljességbeli korlátozás nélkül jól alkalmazható az ex lege védelem. Ilyen módon lehetőség van nevesítés nélkül is biztosítani a legfontosabb leletek biztonságba helyezését.

Ősmaradványok körében új fajok előkerülésére még bőven van lehetőség, hiszen a még meg nem talált fajok száma akár nagyobb is lehet, mint az eddig megtaláltaké, de ezek felismerése, meghatározása, az ásványokéhoz hasonlóan, az átlagosnál jóval több ismeretet, földtani szerepük értelmezése pedig speciális szakértelmet igényel.

Így van ez pl. a **sztratotípus lelőhelyek, biozónák névadó ősmaradványaival is**, amelyeket szintén nem lehet könnyedén ex lege védetté nyilvánítani. Ennek az egyik oka pl. az, hogy ezek egy része foraminifera, conodonta, vagy más mikropaleontológiai lény, amelyek védetté nyilvánítása, ellehetetlenítené pl. a bányászatot és az építőipart, a betarttatására tett

erőfeszítések pedig komolytalanná tennék az egész szabályozási igyekezetet. Másrészt az ilyen ősmaradványoknak a sokszor fajsztintú(!) felismerésére, nevezéktani változásainak nyomkövetésére országosan legfeljebb csak egy-két specialista képes, nem várhatjuk el ezt a természetvédelemben dolgozóktól.

Ennek megfelelően, **a jövőben előkerülő, még leíratlan fajhoz tartozó példányokról** is csak a fenti kritériumoknak való megfelelés esetén lehet biztosítani már a megtalálás pillanatában az ex lege védelmet, a többitől csak a szakmai feldolgozás után lehet ítéletet alkotni, nekik a megfelelő fontosságot tulajdonítani. Így tehát a leletek nem az ex lege védelemnek, hanem a jó szakmai együttműködésnek köszönhetően kerül a megfelelő helyre.

Egyes nagyon híres hazai lelet, pl. *Placochelys placodonta* „védelem” alá helyezhető nevesítve is. Ez azonban nem természetvédelmi, hanem kulturális örökségvédelmi kérdés, mivel itt a már közgyűjteménybe juttatott példány(ok)ról, illetve a közintézmények közötti munkakapcsolatról, feladatmegosztásról van szó.

Nagyon nehéz azt is megmondani, hogy egy nagyobb faunából mely faj legyen ex lege védett, vagy egy fontos fajt tartalmazó fauna teljes egészében legyen-e az. A dolgok belső logikájánál fogva az is felmerülhet, hogy egy ex lege védett fajt tartalmazó egész képződmény, mint potenciális lelőhely legyen ex lege védett (országosan?) ... és akkor máris a teljes megvalósíthatatlanság felé sodródtunk el. A védendő lelőhely kiterjedésének pontos meghatározásával ezek a kérdések egyszerűbben oldhatóak meg.

Ugyanakkor a Magyarország területéről leírt valamely ősmaradvány típuspéldánya, az ún. holotípus esetében indokolt és meg is valósítható az ex lege védelem; mint ahogy ez egyébként meg is valósul minden különösebb jogszabályi előírás nélkül is.

A terület-alapú védelem problémái, lehetőségei

Az ásványok és ősmaradványok védelme tehát megállapításunk szerint, bizonyos kivételekkel a lelőhelyek védelme útján érhető el. Mivel a meglévő jogszabályok módosítása, illetve az új jogszabály kidolgozása is elsősorban erre irányul, meg kell határoznunk az „arra érdemes” lelőhelyek körét. Konceptiónk szerint a lelőhelyeket három fő csoportba soroljuk:

- **Érdektelen előfordulás**, védett természeti területen kívül – értelemszerűen nem igényel semmilyen további tennivalót.

Az azonban továbbra is kérdés, és a gyakorlati természetvédelemben dolgozó kollégákkal még további egyeztetést igényel, hogy a védett természeti területeken (pl. NP, TK) található, de földtudományi szempontból érdektelen lelőhelyeken hogyan lehet szabályozni a gyűjtést.

Ha ott ugyanis a védett természeti területekre jelenleg érvényes szabályokat alkalmazzuk, akkor pont a természetvédelmi szempontból legkevésbé kritikus helyekről rekesztjük ki a gyűjtőket, vagy legalábbis nehezítjük meg számukra a gyűjtést (igazgatási szolgáltatási díj köteles engedélyezési eljárás); illetve lehetetlenné tesszük azt, hogy a valamilyen szempont miatt már védett, nagyobb területen új lelőhelyeket fedezhessenek fel, pl. egy újonnan létesített erdészeti útbevágásban, vagy a fakitermelés után visszamaradt horpákban. A másik oldalról nézve, szélsőséges példaként jelenleg az egyszerű turistákat is felelősségre lehet vonni „egy darab kő” turistaútról való felemelése miatt. Vagy, megoldásként mondjuk ki azt általánosságban, hogy az ilyen előfordulási helyeken a segédeszköz nélküli gyűjtés („összeszedés”) még alapvetően megengedhető! Ebben az esetben a „gyűjtés” és az „összeszedés” közötti különbséget kell a jogszabályban definiálni; illetve meg kell találni a „felderítő” jellegű terepbejárások és gyűjtések módját, lehetőségét. Ebben akár egy kétszintű jogosultsági rendszer is segíthetne.

Itt kell kitérnünk arra, hogy az ásványok és ősmaradványok jelentős része működő külszíni és mélyművelésű bányákból, illetve azok meddőhányóiról kerül elő, ahol a természetvédelmi jogszabályok nyújtotta védelmi lehetőségek csak korlátozottan értelmezhetőek és érvényesíthetőek. Az jelenleg kizárólag a bányákat üzemeltető vállalkozók, illetve felelős műszaki vezetők egyéni elbírálásán múlik, hogy miként szabályozzák, illetve lehetővé teszik-e egyáltalán a gyűjtést a bányaüzem területén, vagy sem.

A jelen jogszabályi előkészítés természetesen csak természetvédelmi szempontok szerint történhet; a bányászati törvényben, és más, a bányászatot szabályozó jogszabályokba ennek keretében nem tudunk beavatkozni. Ugyanakkor a továbbiakban meg kell keresni a módját annak, hogy a Tvt. fent idézett 19.§ -ba, illetve a bányászatról szóló 1993. évi XLVIII. Törvény (Bt.) 27. § (6) pontjába foglaltakra (mely szerint „A bányászati tevékenység során feltárt, szakmai-tudományos szempontból jelentős ásványokról, ásványtársulásokról, ősmaradványokról a bányavállalkozó köteles tájékoztatni a védett természeti területek természetvédelmi kezeléséért felelős szervet és lehetővé tenni a lelet mentését.”) a jövőben némileg nagyobb súlyt fektethessünk. Ennek értelmében el kell érni a Bt. idézett helyének olyan árnyalt módosítását, amely lehetővé teszi a bejelentési kötelezettség szigorúbb betarttatása mellett a magángyűjtők és a közintézmények jogszabály szerinti szabályozott gyűjtési tevékenységét a bányaüzemek területén is. Ugyancsak fontos előrelépés lenne a kérdés kezelésében az, ha a bányahatóság a bányászati tevékenységet engedélyező határozatában kiadná a működési feltételek között az eljáró környezetvédelmi és természetvédelmi szakhatóságnak az adott bányaüzem területén előforduló ásványok és ősmaradványok védelmével, köztük a gyűjtés lehetővé tételével kapcsolatos szakhatósági állásfoglalását, határozatát.

Természetesen ki kell dolgozni az együttműködő bányaüzemek (elsősorban) erkölcsi elismerésének módját is.

Ebben a tekintetben azonban nem lehet minden erőfeszítést kizárólag a természetvédelem állami szerveitől várni, mivel még óriási kiaknázatlan tartalékok rejlenek az érdekelt szakmai szervezetek (magán és intézményi gyűjtők, bányavállalkozók szakmai szervezetei) közötti egyeztetésekben.

- **Védelemre érdemes előfordulások**, ha nem védett természeti területen vannak, akkor egyedileg védetté nyilvánítandóak. Olyan területen, amelyik már valamilyen szinten védett, a gyűjtési lehetőséget a korlátozások e tekintetben történő feloldásával lehet megvalósítani. Tekintettel arra, hogy a szűkebb értelemben vett védett lelőhelyek, és a tágabb értelemben vett, már védett természeti területeken lévő lelőhelyek kezelője a NPI, így az ezekre a helyszínekre kiadott Kezelési terveknek tartalmazniuk kell az **ásványok, ősmaradványok gyűjtését is, mint a lelőhelyek kezelésének, karbantartásának eszközt**. Természetesen tudható, hogy a NPI-k nem rendelkeznek erre megfelelő saját eszközökkel, pénzzel, szakemberrel. Ezért **célszerű ezt a jogot átadni** olyan intézményeknek és magángyűjtőknek, akik ezt a feladatot el tudják látni olyan módon, hogy az sem természetvédelmi, sem tudományos érdeket ne sértsen, és a gyűjtött anyag, vagy legalább is a hozzá kötődő információ, közkinccsé váljon.

A Tvt. 38. § (1) szerint a „Védett természeti területen a természetvédelmi hatóság engedélyre szükséges különösen: a) kutatás, gyűjtés, kísérlet végzéséhez, kivéve, ha a kutatást országos jelentőségű védett természeti területen az igazgatóság végzi”. A 38. § (4) szerint „A kezelési terv meghatározhatja a védett természeti területen folytatandó tevékenységnek azokat a feltételeit, amelyek teljesítése a 38. § (1) bekezdésében meghatározott engedély beszerzése alól mentesít”. Ennek megfelelően tehát a NPI a kezelési tervben meghatározhatja, hogy az egyes, védett területen levő feltárásokban kinek és milyen feltételekkel teszi lehetővé a

gyűjtést, és e feltételek teljesítése esetén nem szükséges a természetvédelmi hatóság csak körülményesen beszerezhető engedélye.

További egyeztetést igényel még annak a pontos tisztázása, hogy értelmezhetőek, kiterjeszhetőek-e a gyűjtési kondíciók és készíthető-e egységes természetvédelmi kezelési terv a védett terület (pl. NP, TK) előfordulási helyeinek összességét érintően (kivéve egyes speciális területrészeket), vagy minden egyes lelőhelyet egyedileg kell kijelölni, és kezelési tervvel ellátni. Magyarán, a védett területen, egyes kivételektől eltekintve, általánosan szabad legyen-e a szabályozott gyűjtés (ez az előző, „érdektelen” lelőhelytípus problémáját is megoldaná); vagy a gyűjtés csak a jól definiált és körülhatárolt területeken legyen megengedett (ez a megoldás viszont jobban összhangban van a természetvédelem jelenlegi felfogásával és gyakorlatával). Megjegyzendő, hogy a NP-k, TK-k természetvédelmi kezelési tervének módosításának, kihirdetésének előkészítése hosszadalmasabb folyamat, míg a csak a meghatározott lelőhelyekre vonatkozó természetvédelmi kezelési tervek kihirdetése ennél rövidebb idő alatt megvalósítható.

Az újonnan védelembe vont területekre el kell készíteni a kezelési tervet.

A gyűjtés csak egyszerű kézi szerszámmal megengedett. Ettől eltérő eszközök, gépek használata csak az illetékes KTVF engedélyével lehetséges.

A gyűjtés a természetben csak a lehető legkisebb változás előidézésével történhet úgy, hogy természeti értékekben visszafordíthatatlan károsodást ne okozzon. A gyűjtés befejeztével az eredeti állapot helyreállítandó.

Azt természetesen nem lehet kizárni, hogy a gyűjtők a saját szakmai körükben a gyűjtött anyagot, akár univerzális csereeszköz közbeiktatásával cseréljék, házilagosan feldolgozzák, illetve a saját költségeik fedezésének erejéig áruba bocsássák, de a gyűjtés nem lehet kereskedelmi jellegű, célja nem lehet kifejezetten az anyagi haszonszerzés. Ezek a kritériumok a gyűjthető mennyiségre is értelmezhető iránymutatásként szolgálnak. Maximálni lehet az egy regisztrált gyűjtő által alkalmanként vihető vendégek számát is (pl. 2-5 fő).

A kereskedelmi célú gyűjtést a jelen jogszabály-tervezet nem támogatja; ilyenek lebonyolítására a jelenlegi helyzethez hasonlóan a jövőben sem a természetvédelmi, hanem csakis a gazdasági szférához tartozó helyszínek adhatnak lehetőséget.

A védelemre érdemes kategóriában tehát a gyűjtés a magángyűjtők és közintézmények számára szabályozottan engedélyezhető lenne, miáltal egyrészt a gyűjtés feltételei szigorodnának, mert olyan helyszínek is engedélykötelessé válnának, amelyek eddig szabadon gyűjthetőek voltak; másrészt a lehetőségek bővülnének olyan lelőhelyek megnyitásával, amelyek eddig, védett területen lévén, nem voltak hozzáférhetőek. Ugyanakkor ebben a kategóriában lehetővé kell tenni a közintézmények egyszerűsített megjelenését oktatási, közművelődési, kutatási céllal is. Lehetőséget lehet teremteni arra is, hogy a NPI egyes közintézményekkel, a barlanghasznosításhoz hasonlóan, lelőhely-hasznosítási szerződést köthessen.

A fent vázolt lehetőségekkel mind a magángyűjtők mind a közgyűjtemények jelentős könnyítéshez juthatnak, mivel a Felügyelőségeken keresztüli engedélyszerzés a hosszú átfutási idő és a jelentős költségek miatt a tevékenységüket gyakorlatilag ellehetetlenítette; miközben éppen ez által adott tápot az illegális tevékenységnek.

- A **kiemelten védelemre érdemes előfordulások** esetében, akár olyan területen vannak, amelyek már valamilyen szinten védettek (NP, TK, TT), akár egyedileg védetté nyilvánítandóak, a gyűjtés csak szakmailag illetékes közintézmények számára a „hagyományos engedélyezési eljárás” keretében engedélyezhető. Erre a jogszabályban jelenleg is adott lehetőségek továbbéltetése adhat módot. Amennyiben ugyanis egy közintézmény rendez egy ilyen lelőhelyen magas szakmai színvonalú gyűjtést, akkor annak szervezési, időbeli és anyagi kondícióiba bele kell férjen a hatósági ügyintézés lebonyolítása,

annak idő és költségtényezőivel együtt. Kérdés ugyanis, hogy ha egy közintézmény ezzel nem rendelkezik, akkor a tervezett tevékenysége mennyiben tekinthető szakmailag megalapozottnak!

Megjegyzendő, hogy azok a lelőhelyek, amelyek barlangban vannak, vagy amelyek régészeti lelőhelyek is egyben, más jogszabály erejénél fogva szigorúan védettek.

A gyűjtési jogosultság megszerzése

A lelőhelyek kezelésének, karbantartásának eszközeként tehát a védett területeken is biztosítani kell a szabályozott gyűjtés lehetőségét a közintézményeken kívül a szervezett magángyűjtők számára is, mert:

- erre nagy a társadalmi igény;
- a közintézményekét jóval meghaladó amatőr gyűjtőkapacitás, megfelelő szabályozással mederben tartva, a közsféra és a tudomány számára igen jelentős értékeket tárhat fel, őrizhet meg.

Mindez azt erősíti, hogy a gyűjtésben fokozottan szükséges támaszkodni a jó intézményi kapcsolatokkal rendelkező amatőrök munkájára; illetve az amatőr gyűjtőket a szakmai közintézmények irányába kell terelni. E két szféra együttműködésére mind a két oldalon meg van az igény, de a sok évtized alatt helyenként kialakult bizalmatlanságot pusztán jogi kényszerrel nem lehet eloszlatni. A konzultációkból az derült ki, hogy az amatőrök akkor működnek együtt szívesen a közintézményekkel, ha nem kell tartaniuk a leletek elkobzásától. Természetesen az ex lege védett értékekről le kellene mondaniuk, de erre az esetre valamilyen anyagi, vagy erkölcsi kompenzációt ki kellene dolgozni. A közintézmények az esetek nagy részében magára a tárgyra egyáltalán nem, vagy csak a feldolgozás idejére, esetleg egy kiállítás időtartamára tartanak igényt, de teljesen érthető az elvárásuk abban a tekintetben, hogy az információhoz hozzájussanak. Mint kiderül, az ellentétek nem feloldhatatlanok, ezért olyan szabályozást kell kidolgozni, amelynek eredményeként **a felek kölcsönösen keresik az együttműködés lehetőségét.**

A szabályozást a gyűjtési jogosítvány kiadásával lehetne megoldani. Ennek megszerzési feltételeit gondosan ki kell dolgozni, de néhány alapvetően szükséges feltétel már kezdetben kirajzolható volt:

- megfelelő szakmai, jogi és etikai ismeretek megléte, illetve ennek igazolása,
- valamely területileg vagy szakmailag illetékes, megyei vagy országos múzeummal, illetve más tudományos szakmailag illetékes közintézménnyel történő együttműködés biztosítása.

A fenti feltételeknek való megfeleltetés különböző szigorúsági fokozatokban vetődött fel, amelyek közül a legfontosabbak a következők:

- A **gyűjtési jogosultság** megszerzését a barlangi túra és kutatásvezetői jogosultság megszerzéséhez hasonlóan, központilag szervezett oktatáshoz és vizsgához lehetne kötni. Az oktatásban ásványtani és őslénytani, jogi, etikai és természetvédelmi ismeretek kapnának helyet. A vizsgáztatásban részt venne a VM NPTF, a Felügyelőség és a MTM képviselője. Az igazolványt a kijelölt KTVF adná ki. A jogosult ez után szerződést kötne egy szakmai közintézménnyel arról, hogy a leleteiről tájékoztatja azt, illetve a közintézmény vállalja a leletek szakmai feldolgozását, szükség esetén befogadja az anyagot.

A terv ellen szól, hogy az oktatás és a vizsgáztatás megszervezése olyan mértékig bonyolult, költséges, munka és időigényes feladat, amit az elérni kívánt cél jelentősége sem igazán indokol. Hasonlóképpen, a szóba jöhető csekély számú szakmai közintézmény nem tudja felvállalni nagyszámú amatőr gyűjtővel a szoros együttműködést. Ugyanakkor egyáltalán nem

biztos, hogy a gyűjtött anyag éppen a „szerződött” intézmény profiljába vág, ezért az információ sokkal bonyolultabban, vagy sehogy sem jutna el ahhoz az intézményhez, amelyik szakmailag fel van készülve a fogadására. Ez az ellenvetés a további lehetőségekre is igaz, de a szakmai intézményekkel történő együttműködés, azok informálása természetesen minden más megoldás mellett is követelmény.

- Másik lehetséges elképzelés szerint célszerűbb a kiválasztásba jobban **bevonni az érintett gyűjtők társadalmi egyesületeit**. Ennek megfelelően azokat, akik 2-3 éve tagjai valamilyen, a hatályos jogszabály szerint bejegyzett önálló, vagy valamilyen közintézmény által fenntartott gyűjtőcsoportnak (pl. TIT), a saját csoportjuk egy országos szervezet útján javasolhatja a gyűjtői jogosultság elnyerésére. Feltételezhető ugyanis, hogy a „jelölt” a kötelező kivárási idő alatt a saját szervezetén belül is hozzájut azokhoz az információkhoz, amelyek a gyűjtőktől elvárhatóak, és amit a jelölő szervezet a saját presztízse, jó hírneve védelme érdekében akár ellenőrizhet is. A jogosultságot egyrészt az országos szervezet által kiadott igazolvány, másrészt a természetvédelmi szervek által megadott azonosító igazolja. Ez a módszer, amellet, hogy sokkal demokratikusabb, jelentős terhet vesz le az állami intézmények válláról. A gyűjtőcsoportok felelősséget vállalnak a tagjaikért, az országos egyesület pedig felelősséget vállal a tagegyesületeiért. Mindamellett ez a mód bizonyos elvárásokat támaszt az egyesületek belső életével kapcsolatban is, és remélhetően ez a lehetőség egyfajta belső megújulást indukál a honi ásványgyűjtő életben.

Országosnak az a bejegyzett szervezet tekinthető az a szervezet, amelyiknek a tagsága és tevékenységi köre országos; az alapszabályában felvállalja az egyéni tagságán kívül a helyi csoportok érdekképviselőt; alapszabályának része egy kellően kidolgozott, betartható és betarttatható etikai kódex, amelynek megsértése kellő súllyal szankcionálható; képes olyan információs rendszer fenntartására, amelyik biztosítja a NPI-kal és a szakmai közintézményekkel történő hatékony kapcsolattartást. Jelenleg egy ilyen szervezet van, és nagyon valószínűtlen, hogy akár a távolabbi jövőben is újabb alakulna, ezért a természetvédelmi szerveknek előreláthatóan csak egyetlen „civil” szervezettel kell a kapcsolatot fenntartaniuk.

- **Köztes megoldásként** felmerül annak a lehetősége, hogy a sziklamászás, kajakon áthaladás stb. példájára, az Országos Szervezet kérje meg a gyűjtési engedélyt az igazolt tagjai számára a Hatóságtól adott időtartamra, adott területre. Időtartam tekintetében az egyéb hasznosítási engedélyekben szokásos 5-10 évet, területileg az ország egészét célszerű figyelembe venni. Ez esetben az engedélyt a Főfelügyelőség adja ki. A jogosultságot a helyszínen az Országos Szervezet tagsági igazolványa igazolja. Megjegyzendő, hogy az ország egészére, határozott időtartamra kiadott gyűjtési engedély az egyes lelőhelyeken felmerülő, egyéb természetvédelmi (pl. élővilág védelmi) szempontú korlátozások alól nem mentesít! A Főfelügyelőségen lefuttatott eljárás bonyolultabb és költségesebb ugyan, mint a NPI-kal történő megállapodás, de ennek az előnye, hogy az így kiadott engedély az egész ország, azaz minden NPI területén érvényes úgy, hogy csak sokévente egyszer kell hozzá egy Országos Szervezet ügyeit intézni, nem pedig folyamatosan sok egyéni gyűjtő sok apró intéztnivalóját.

Szakmai közintézmények, természettudományi múzeumok, szakmai középfokú és felsőoktatási intézmények a jogosultságot alanyi jogon kaphatnák meg. Magán, de nyilvános földtani gyűjtemények a MTM-on keresztül szerezhetnék meg a közintézményeknek járó kedvezményt.

A védett természeti területeken történő terepi felderítés, új lelőhely keresés problémakörének megoldására felmerült a magasabb szintű gyűjtési jogosultság megszerzésének/megadásának

a lehetősége is. Ez, a közintézményekéhez közelítő jogosultsági szint lehetővé tenné, hogy az ilyennel rendelkezők a védett természeti területek nem lelőhelyként kijelölt részein is kereshessenek új lelőhelyeket. Ezt a jogosultságot megfelelő szakmai múlttal, hosszabb ideje folytatott feddhetetlen gyűjtői tevékenységgel rendelkező személyek szerezhetik meg. A regisztráció esetén ezek a gyűjtők az egyedi lelőhelyen túl egy nagyobb területrészt jelölhetnek meg tevékenységük színteréül. A magasabb szintű jogosultságot, a korábbihoz hasonlóan, az Országos Szervezet adja ki, és kéri meg a gyűjtési engedélyt az igazolt tagjai számára a Hatóságtól, adott időtartamra.

Ez a többszintű jogosultsági rendszer a praktikus szempontokon túl jelentős mértékben járulna hozzá ahhoz is, hogy a pusztá érdeklődéstől el lehessen jutni a magas szintű amatőrizmushoz, így egy példamutató „gyűjtői elit” kialakulásával járuljon hozzá a ma még erősen heterogén gyűjtőtársadalom letisztulásához.

A jogosultságot (súlyosabb) etikai vétség illetve természetkárosítás esetén az Országos Szervezet időlegesen vagy véglegesen visszavonja. A természetkárosítás miatt indított hatósági eljárásban a fennálló jogszabályok szerinti büntetés róható ki. Az ásványokban és ősmaradványokban okozott kár megállapítására ki kell kérni egy e célból összehívott bizottság szakvéleményét, amelynek tagjait a természetvédelmi kezelő és a hatóság mellett az Országos Szervezet és legalább két szakintézmény delegáltja.

A regisztráció és a beszámolási kötelezettség

A jogosultság megszerzése nem pótolja az **alkalmankénti regisztrációt**. Erre azért van szükség, hogy a lelőhelyeket kezelő NPI-k folyamatos tájékoztatást kapjanak a területükön történő tevékenységekről, és ellenőrizni tudják azokat. Megmutatná a tevékenység okozta valódi környezetterhelést, így nem csak a csekély számú deviáns gyűjtő áldatlan működése, illetve az erről keringő történetek alapján lenne megítélhető az ásványgyűjtés mint tevékenység, illetve az egész gyűjtőtársadalom.

A regisztrálásnak olyannak kell lennie, hogy a gyűjtő a lehető legkésőbbre halaszthassa a döntését, a kezelőnek viszont még legyen ideje reagálni.

A papír alapú ügyintézés a gyűjtők és a kezelő dolgát is megnehezíti, idő és munkaigényes, ezért célszerű a regisztráció elektronikus rendszerének kidolgozása. Az elektronikus ügyintézés fő előnye, és egyben kívánalma az, hogy arra rálátást lehet biztosítani mindazoknak a szakmai közintézményeknek is, amelyek az ásványok és ősmaradványok tudományos feldolgozásában érdekeltek. A regisztrált gyűjtők által az adott lelőhely felkeresése után leadott „zárójelentés” alapján értesülhetnek arról, hogy az őket érdeklő lelőhelyen került-e elő valami olyan, ami a tudomány számára érdekes, és felvehetik a kapcsolatot a gyűjtőkkel. Ugyanakkor a szakintézmények és a szakterületük megjelölésével az egyes szakemberek neve és elérhetősége is megjeleníthető, így a gyűjtők is tudhatják, hogy kihez kell fordulniuk. Lehetőség van a „zárójelentés” olyan formában történő előállítására, amely már eleve egyfajta csoportosítást, „előminősítést” tartalmaz a gyűjtött anyag jellegét, természetvédelmi jelentőségét illetően (pl. tudományos és/vagy muzeális értéke miatt közgyűjteményben/magángyűjteményben regisztráltan elhelyezendő) ezzel is megkönnyítve a szakemberek tájékozódását.

Beláthatatlan előnnyel járna az elektronikus „bejelző-gyűjtő-szakértő” rendszer megteremtése a bányák és más beruházások megvalósítói felé történő kapcsolattartásban. Egy előkerült lelet gyors és minimális fáradságot igénylő bejelentésére az illetékes szakmai szervezet a leggyorsabban úgy reagálhat, hogy „riasztja” azt a területileg és szakmai szempontból is

közeli, vele kapcsolatban levő gyűjtőt, aki a lehető leggyorsabban le tudja bonyolítani a leletmentést.

Az elektronikus ügyintézés gyakorlati megvalósítására több lehetőség merült fel.

- Egy központi szerver létrehozása egy arra kijelölt intézménynél, pl. Minisztérium vagy (Fő)Felügyelőség. A gyűjtő a jogosultság megszerzésének velejárójaként megkapja azt a kódot, amivel bejelentkezhet a központi szerverre, és **előre bejelenti a gyűjtési szándékát** az általa tervezett helyszínre és időpontra. A szerverre rálátásuk lenne a NPI-k szakági felügyelőinek illetve őrszolgálatának, akik innentől kezdve saját döntésük alapján, hatáskörükben eljárva akár a helyszínen ellenőrizhetik a gyűjtést; így nem csak a legális gyűjtők ellenőrizhetőek, hanem az illegálisak is kiszűrhetőek. **A gyűjtőút végeztével a gyűjtő ismét regisztrál**, amikor is be kell számolnia arról, hogy milyen eredménnyel járt, és mit tapasztalt. Ezzel a kezelő is képet kapna a területen folyó aktivitásról; ugyanakkor a lelőhelyre vonatkozó információk ilyen forrásból történő beszerzése jelentős munka, idő és üzemanyag-megtakarítást eredményezne az intézmény számára.

A központi elektronikus bejelentkeztető és többirányú információ-továbbító rendszer óriási előrelépést jelentene a természetvédelem területén, és más szakterületeken is irányt szabhatna. Ellene szól azonban a szoftver és hardverigény, illetve a speciális alkalmazás-fejlesztés szükségessége, ami jelentős anyagi és szellemi befektetést igényel. Bár kétségtelen, hogy hosszú távon ez megtérülne, különösen akkor, ha más természetvédelmi szakágak, pl. madarászok, botanikusok, zoológusok stb. igényeit is kielégítené, illetve ha sikerülne a bányüzemek irányába is interaktívvá tenni, de jelen helyzetben célszerű már meglévő struktúrákra támaszkodni,

- A központi szerver híján a bejelentkezést a gyűjtők a gyűjtés területe szerint illetékes NPI honlapján tehetnék meg, a megfelelő személyi azonosítójukkal. Ennek a sokkal kisebb, lényegében házon belül megoldható informatikai fejlesztésen kívül még más előnyei is lennének. Mivel a kapcsolat közvetlen az illetékes NPI-vel, egyszerűbb lehetőség van a regisztráció interaktívvá tételére. Így nem csak a gyűjtő üzenhet a kezelőnek, hanem a kezelő is megadhat a cél ismeretében az adott területre fontos információkat, pl. térbeli és időbeli korlátozásokat, egyéb tudnivalókat. Ez ugyan egy központi szerveren is lehetséges, de csak bonyolultabb szoftverfejlesztéssel valósítható meg; ugyanakkor a fentebb felsorolt interaktivitási kívánalmak pl. NPI és a gyűjtők, a gyűjtők és a szakmai közintézmények között, illetve a más természetvédelmi szakágak és a bányászat irányába ebben a struktúrában is megvalósíthatóak.

Azért, hogy központi szerver híján ne a NPI szerverére háruljon minden feladat, a kezelő tehermentesítésére a gyűjtési információ az Országos Gyűjtőszervezet által üzemeltetett honlapon is elérhetővé tehető, amelyen ugyancsak biztosítható a közintézmények rálátása.

Természetesen hangsúlyozni kell, hogy a természetvédelmi kezelő gyűjtési hozzájárulása nem pótolja más, a területen esetlegesen érintett fél tájékoztatását, vagy hozzájárulásának megszerzését.

Összefoglalás

Az ásványok, ősmaradványok és ezek lelőhelyeinek védelme a természetvédelem régi adóssága. Az elmaradás oka főleg a téma csekélyebb ismertségéből, a nehézségek a sajátos szemléletből adódnak. Amíg ugyanis a bioszféra elemeinek természetvédelmi oltalmára, az élőhelyen történő megőrzés a leginkább járható út, addig az ásványok és ősmaradványok az által maradnak fenn tartósan, úgy őrződnek meg a természetes és mesterséges pusztító

tényezők hatásától, akkor kerülnek be a tudomány és a közművelődés látókörébe, ha összegyűjtik őket.

A szabályozott gyűjtést lehetővé kell tenni mind a szakmai intézmények, mind pedig a szervezett amatőrök részére olyan helyszíneken is, amelyek eddig erre a célra valamilyen természetvédelmi intézkedés miatt nem voltak elérhetőek. Ennek a szemléletmódnak az elfogadása azonban olykor ellenállást vált ki a természetvédelem művelőinek egy részéből.

Az új szabályozás célja, hogy

- az ásványok és ősmaradványok védelme (csekély számú kivételtől eltekintve) ne az egyes fajok, példányok, leletek, hanem elsősorban a lelőhelyek védelmével valósuljon meg;
- a lelőhely védelme vegye elejét a más típusú területhasználatnak és a lelőhely kifosztásának;
- az előkerülő értékek a tudomány és a közművelődés számára elérhetőek legyenek.

Ehhez a lelőhely természetvédelmi kezelésének eszközeként el kell fogadni a szabályozott gyűjtést, ami intézményi és magángyűjtők számára is biztosított lehet. A gyűjtők a jogosultság megszerzése után, az annak megfelelő kategóriájú lelőhelyeken, alkalmankénti regisztráció mellett szabályozottan gyűjthetnek mindaddig, amíg a jogszabályokat betartják, és együttműködnek a szakmai közintézményekkel.

A lelőhelyek egy része működő bányüzemek területén található. A rendelkezésre álló jogszabályi háttér némi megerősítésével elérhető lehet az, hogy megfelelő szabályozással ezeken a helyeken is össze lehessen gyűjteni az ásványokat és ősmaradványokat.

Meggyőződésünk az, hogy ez a szabályozás, bár a rossz szándékú embereket nem tudja eliminálni, a mostaninál jobb, életszerűbb, betartható és betarttatható feltételeket fog teremteni. Érvényesíthető a természetvédelmi és más közérdek, ugyanakkor számon kérhető, és szankcionálható lesz a lelőhelyek károsítása.

Budapest, 2012. január